

Op 6 juni 2008 vond de streektaalconferentie 'Dialect, van schoot tot school?' plaats in 't Klooster van Rilland in de provincie Zeeland. De teksten van de presentaties van deze dag werden gebundeld in de uitgave 'Dialect, van schoot tot school?' (Stichting Nederlandse Dialecten, Groesbeek 2009). De bijdrage van Ton Vallen, 'Dialect, onderwijs en sociale ongelijkheid', vinden we zeer de moeite waard en nemen het artikel graag op in dit boek. We bedanken zowel Ton Vallen als de Stichting Nederlandse Dialecten voor hun toestemming deze bijdrage hier te mogen plaatsen.

Dialect, onderwijs en sociale ongelijkheid

Ton Vallen

Inleiding en vraagstellingen

In NRC Handelsblad van 23 april 2008 verscheen een artikel van Janna Laeven met als titel *Logopedie om een baan te krijgen*. Daarin komt de Nijmeegse socioloog Kraaykamp aan het woord die heeft onderzocht in hoeverre het spreken van dialect in de jeugd negatieve gevolgen heeft voor de latere opleidings- en beroepsperspectieven van de betreffende personen. Uit zijn onderzoek onder 3.500 informanten komt naar voren dat dat inderdaad het geval is. Daarom wordt op dit onderzoek verderop in deze bijdrage nog teruggekomen en wat dieper ingegaan. Op deze plaats kan echter al worden opgemerkt dat het opvallend is dat zelfs zo'n gerenommeerde onderzoeker als Kraaykamp de verleiding niet kan weerstaan om in genoemd NRC-artikel een aantal op z'n minst discutabele uitspraken over het spreken van dialect te doen, die eerder lijken te zijn gebaseerd op intuïties of (voor)oordelen dan op inzichten naar aanleiding van de resultaten van eigen of andermans onderzoek. Zijn meest tendentieuze uitspraak is nog dat hij dialectsprekers adviseert om logopedie te volgen. Hij onderscheidt zich in dat opzicht niet van vroegere hoogleraren in het Westen van het land die 50 jaar geleden nog studenten met een Limburgs of Nedersaksisch accent op soortgelijke misplaatste adviezen trakteerden. Kraaykamps argumentatie bij zijn logopediesuggestie voor dialectsprekers is de volgende: "Het is loopbaanbevorderend. Je verkleint de negatieve effecten bij beslissers, zoals docenten of recruiters. In een formele situatie is het fijn je dialect uit te kunnen schakelen."

Dialect of niet-standaardaccent als een soort spraakstoornis waarvoor je met het oog op je ambities behandeld moet worden! Zo'n 'goede raad' getuigt van weinig inzicht in het wezen, de waarde en het functioneren van taalvariatie op maatschappelijk en individueel niveau en is net zo gênant als om immigranten of hun kinderen die de u of eu niet helemaal correct 'Hollands' kunnen uitspreken, te adviseren naar de logopedist te gaan. Het lijkt wel alsof de tijden waarin journalisten van buiten de Randstad eerst een uitspraaktraining moesten ondergaan, alvorens ze in de Gooise landelijke media mochten gaan werken, zijn teruggekeerd en alsof de normatieve taaldidactici uit de eerste helft van de vorige eeuw uit hun graf zijn opgestaan. Van Nispen (1946:58) schreef bijvoorbeeld nog dat dialect kenmerkend is voor de onbeschaafden en dat er bij hen sprake is van "een luiheid van tong en van lippen. Klanken worden niet afgewerkt of totaal verwaarloosd. De nivellerende tendenties, die een gevolg zijn van de inertie van de spraakorganen, en die overigens in elke taal werkzaam zijn, hebben bij hen de vrije teugel."

Blijkens hetzelfde NRC-artikel herkennen zich overigens lang niet alle recruiters van wervings- en selectiebureaus in Kraaykamps opvatting. Voor sommigen maakt het niet uit, als uitspraak en woordkeuze maar niet zo extreem van de standaardtaal verschillen dat de verstaanbaarheid in het geding komt. Een marketingmanager van een landelijk detacheringsbureau heeft zelfs helemaal geen moeite met dialecten of specifieke accenten: "We zijn regionaal georiënteerd. Als je op een vestiging in Hengelo Twents praat, scoor je juist punten." Dat laatste was (en is?) kennelijk ook de opvatting van de Almelose voetbalclub Heracles, zoals blijkt uit het volgende berichtje in *De Gelderlander* van een jaar of tien geleden (5 november 1998).

Telefoniste moet Twents spreken

ALMELO – Voetbalclub Heracles in Almelo heeft een kandidaat telefoniste/receptioniste geweigerd omdat ze geen Twents spreekt. Toen de vrouw, die al twintig jaar in Almelo woont, door het uitzendbureau als beste kandidaat naar voren werd geschoven, weigerde Heracles haar. De personeelsfunctionaris van de voetbalclub vindt dat een telefoniste de supporters in het dialect moet kunnen verstaan en antwoorden. De Almelose reageerde woedend.

Een paar jaar later (december 2003) verscheen in het dagblad *De Limburger* een kleine advertentie met de tegenovergestelde teneur, waarin een niet-dialectsprekende oppas in Maastricht wordt gevraagd.

Per februari 2004 zoeken wij voor onze baby en incidenteel voor onze zoontjes van 4 en 7 jaar een lieve OPPAS aan huis. Wij vragen om gemiddeld 20 uur/week een helpende hand maar gezien onze werkzaamheden zal dat soms om wat minder en soms om wat meer uren per week gaan. Onze voorkeur gaat uit naar een oppas die geen dialect spreekt. Voor meer info: telefoonnummer.

Deze en talloze andere voorbeelden uit oudere taalwetenschappelijke en taaldidactische literatuur, uit kranten en tijdschriften van vroeger en nu, en zelfs uit recente radio- en televisieprogramma's laten zien dat er niet alleen in het verleden maar tot op de dag van vandaag diepgewortelde vooroordelen over de kwaliteit van dialecten en de talig-cognitieve capaciteiten van de sprekers daarvan bestaan. Die vooroordelen berusten op negatieve attitudes ten aanzien van dialect en dialectsprekers en zijn, net zoals de uit de NRC geciteerde visie van Kraaykamp of het waanidee van sommige theoretisch taalkundigen dat de kwaliteit van dialecten minder is dan die van standaardtalen, vooral gebaseerd op gedachtegoed en opinies uit de losse pols en niet op de resultaten van empirisch onderzoek. Dat neemt niet weg dat dergelijke vooringenomen intuïties bestaan en dat nagenoeg iedere dialectspreker, of deze nu in zijn dialect of met herkenbaar accent in de standaardtaal spreekt, er op onverwachte momenten mee kan worden geconfronteerd. Tegen deze achtergrond wordt in de rest van deze bijdrage kort en in vogelvlucht ingegaan op de volgende zes vragen:

- Waar komen de vooroordelen tegenover dialect en dialectsprekers vandaan?
- Moeten ouders hun kinderen nog wel in dialect opvoeden, als die kinderen daar later toch alleen maar last van hebben?
- Hebben van-huis-uit dialectsprekende kinderen slechtere schoolresultaten dan standaardtaalsprekende leerlingen of anderszins last van hun thuistaal?
- Zijn over het algemeen de opleidings- en beroepsperspectieven van dialectsprekers minder gunstig dan die van standaardtaalsprekers?
- Wat zou er in het huidige onderwijs met betrekking tot dialect en taalvariatie in algemene zin moeten worden gedaan?
- Welke acties en initiatieven kunnen worden ondernomen resp. ontwikkeld ter verbetering van de momentele situatie?

Waar komen de vooroordelen tegenover dialect en dialectsprekers vandaan?

Het onderwijs zoals wij dat in West-Europa kennen stamt uit de tijd van *De Verlichting* en is dus een product van de gegoede burgerij. Naar het huidige tijdsgewricht vertaald betekent dit dat in het onderwijs de waarden, normen, tradities en de taal en taalgebruiksgewoontes van de sociale middenklasse de boventoon voeren. Daardoor ligt het voor de hand dat kinderen uit minder bevoorrechte milieus op school met allerlei voor hen onbekende talige en niet-talige kennis en problemen worden geconfronteerd en bijgevolg minder perspectief op een succesvolle schoolloopbaan hebben dan kinderen uit meer bevoorrechte maatschappelijke groepen. In verband met de bovenstaande vraag is het verder relevant om op te merken dat in de 19^e eeuw de meeste nationale staten in Europa zijn ontstaan. Om het eenheidsgevoel onder de burgers in die staten te bevorderen werd taaluniformiteit - in zekere zin vergelijkbaar met de wijze waarop dat nu in op Europees niveau met het Engels gebeurt - als een van de centrale bindmiddelen bij dat proces ingezet: één staat, één volk, één taal, en wel de standaardtaal, de door toevallige historische omstandigheden daartoe verheven taalvariëteit. Sinds die periode heeft de standaardtaal het absolute primaat in het onderwijs verworven en is er in het verlengde daarvan in dat domein steeds meer

monolinguale habitus bij leraren ontstaan. Het verbaast dan ook niet dat in de tweede helft van de 19^e eeuw Nederlandse grammatici zeer negatieve uitspraken over dialecten gingen doen en, zoals bekend, heeft later ook de eerste ABN-definitie van Van Haeringen (1924) de dialecten geen goed gedaan. De talige uniformiteitsopvatting, het daarmee verbonden correctheidsideaal en de afwijzende houding ten aanzien van de dialecten werden na invoering van de leerplicht versterkt overgenomen door nagenoeg alle taaldidactici, die via hun handboeken lange tijd een uiterst negatieve dialectvisie op de onderwijzers- en lerarenopleidingen hebben verspreid. Als gevolg van die leerplicht waren immers kinderen uit alle rangen en standen massaal naar school gekomen en waren bijgevolg de sociale en talige heterogeniteit in het onderwijs flink toegenomen en daarmee ook de 'bedreiging' van de standaardtaal. In diverse publicaties hebben Hagen, Kroon en Vallen de meest saillante negatieve uitlatingen over het dialect gememoreerd (zie bijvoorbeeld Hagen & Vallen, 1974, 1976 of Kroon & Vallen, 2004).

Door de decennialange negatieve dialectvisie op de lerarenopleidingen is deze ook gemeengoed geworden bij leraren en in de alledaagse praktijk op school. Dat heeft minstens drie gevolgen gehad, die tot in de huidige tijd bespeurbaar zijn.

- Negatieve beeldvorming bij onderwijsgeevenden over de talige en intellectuele capaciteiten van dialectsprekers.
- Een correctieve benadering van mondeling dialectgebruik op school en het hanteren van het rode potlood bij dialectkenmerken in geschreven Nederlands, meestal zonder voor de leerlingen de verschillen tussen hun thuistaal en de schooltaal te verduidelijken.
- Het mede via onderwijsgeevenden ontstaan van een negatieve houding tegenover dialect en dialectgebruik bij ouders, beleidsmakers en in de publieke opinie, vooral vanuit het idee dat het spreken van standaardtaal de onderwijskansen van dialectspreekende kinderen zou bevorderen.

In de taalkundige en (taal)didactische literatuur die heden ten dage op de lerarenopleidingen voor het primair onderwijs (Pabo's) en die voor het secundair onderwijs wordt gebruikt, komen geen expliciet negatieve uitlatingen over dialect en dialectsprekers meer voor. Dat wil overigens niet zeggen dat ze daar, in het onderwijs of daarbuiten niet meer bestaan of worden geventileerd. Zo laat bijvoorbeeld onderzoek van Offermans (2005) onder studenten en docenten aan de Pabo's in Limburg zien dat beide groepen weliswaar zeer positief staan tegenover het Limburgs en dialecten in het algemeen en deze geen belemmerende factor voor schoolsucces vinden, maar dat de meerderheid van hen negatief staat ten aanzien van enige rol of gebruik van dialect in de klas. Als doeltaal, instructietaal of communicatiemiddel hoort het dialect volgens hen dus niet op school thuis en als het voorkomt moet er worden ingegrepen en gecorrigeerd. Tevens werd door Offermans opnieuw vastgesteld dat vrouwen negatiever tegenover dialect staan dan mannen. Uit het onderzoek kwam echter ook naar voren dat op nagenoeg alle Limburgse Pabo's het onderwijsaanbod over het onderwerp dialect en school minimaal is en dat de overgrote meerderheid van de studenten er behoefte aan heeft meer te weten over dialect, onderwijs en schoolsucces. Hier is dus nog heel wat werk aan de winkel.

Behalve het gememoreerde uit de sectoren van de taalwetenschap, de taaldidactiek en het onderwijs dragen ook radio, televisie en geschreven media bij aan het negatieve imago van dialectsprekers, hun moedertaal, hun intellectuele capaciteiten en het ontstaan of bevestigen van vooroordelen in dat opzicht. Enerzijds is dat wellicht een soort nagalm vanuit het verleden, anderzijds heeft dat zeker ook te maken met de dominantie van de Randstad in die media. Amsterdam en Rotterdam daar gebeurt het en het 'plat' in die steden is nog leuk en kan ook best in de media, maar het moet niet al te gek op 'onze Hollandse' televisie worden met dat gedoe over Brabant als economische motor van Nederland, een HSL naar het Noorden of met die rare accenten uit de wingewesten aan de landrand. En we zenden toch die 'gezellige' Twentse regiosoap *Van jonge leu en oale grond* uit, dus wat valt er nog te zeuren. Ook van die taalarrogantie in de media zijn talloze voorbeelden te geven (zie daarvoor Kroon & Vallen, 2004 en 2007). Dat met goedkope *onliners* de publieke opinie en dus ook ouders beïnvloed worden, ligt in het hedendaagse multimediatijdperk voor de hand en zolang er van de andere kant geen stevig protest klinkt of een opvallende actie wordt gevoerd, heb je geen mening in het huidige tijdsgewricht waarin de media volledig het maatschappelijke middenveld hebben geannexeerd.

Moeten ouders hun kinderen nog wel in dialect opvoeden, als die kinderen daar later toch alleen maar last van hebben?

In bovenstaande vraag gaat het om de 'schoot-dimensie' van de hoofdvraag in dit boek: *Dialect, van schoot tot school?* Het antwoord op deze vraag kan in principe kort zijn. Bijzondere omstandigheden daargelaten, moeten ouders hun kinderen opvoeden in de taal die ze zelf het beste beheersen en met het grootste gemak en het liefste spreken, de taal dus waar hun individuele preferentie naar uit gaat. Meestal valt dat samen met de taal van hun sociale preferentie: de eerst geleerde, ouderlijke moedertaal, de taal van de sociale omgeving of van de groep waartoe men behoort, wil behoren of zich rekent. Wanneer ouders hun kinderen opvoeden in die best beheerste en meest geprefereerde taal, beïnvloedt dat de taalontwikkeling van die kinderen in positieve zin en leren die kinderen ook het meeste. Dat is, kortom, het beste voor hun taalontwikkeling, hun cognitieve ontwikkeling en hun sociaal-emotionele ontwikkeling. En dat alles heeft weer een gunstige uitwerking op de prestaties op school. Als ouders als best beheerste taal bijvoorbeeld een dialect of een immigrantentaal hebben en hun kinderen daarin opvoeden, is daar dus helemaal niets mis mee. Om die ouders rigide en ondoordacht ertoe aan te zetten of hen op 'nieuwrechtse' wijze zelfs (proberen) op te leggen om thuis Standaardnederlands te gaan spreken, is tot mislukken gedoemd en volstrekt onzinnig. Je vraagt dan als het ware aan ouders om met hun kinderen een taal te spreken waarin ze minder taalvaardig zijn en zich minder goed op hun gemak voelen en om hun kinderen in hun taalontwikkeling tekort te doen. Daar komt nog bij dat de thuistaal, net als religie, eetgewoonten en allerlei andere zaken behoort tot het privé-domein. Daar gaan anderen zoals wetenschappers of leraren niet over, en de overheid al helemaal niet. Dat in veel gezinnen met dialectsprekende ouders desondanks wordt overgegaan op opvoeding in de standaardtaal heeft waarschijnlijk enerzijds te maken met onzekerheid en gebrek aan kennis van en informatie over de vraag of het spreken van dialect al dan niet nadelig is voor het schoolsucces van hun kinderen en anderzijds met het feit dat vrouwen en vooral moeders, als nog steeds de meest centrale

opvoeders, dan wat eerder tot standaardtaalgebruik neigen dan mannen/vaders. Tegen die achtergrond is nu dus aandacht voor de volgende vraag opportuun.

Hebben van-huis-uit dialectsprekende kinderen slechtere schoolresultaten dan standaardtaalsprekende leerlingen of anderszins last van hun thuistaal?

Deze vraag moet beantwoord worden met “Nee, maar...”. Over het geheel van Nederland bezien is het effect van het al dan niet dialect spreken op de gebruikelijke, gewoonlijk met behulp van tests gemeten, schoolresultaten tamelijk onbeduidend. Zo scoren bijvoorbeeld op de Cito-Eindtoets Basisonderwijs dialectsprekende leerlingen gemiddeld weliswaar een fractie lager dan hun standaardtaalsprekende leeftijdgenoten, maar in statistische zin is dat verschil op geen stukken na significant en stelt het dus helemaal niets voor. Er zijn op deze toets wel zeer significante verschillen tussen de totale deelnemerspopulatie van autochtone standaardtaalsprekende plus dialectsprekende leerlingen enerzijds en de leerlingenpopulaties met een Turkse, Marokkaanse of Surinaams/Antilliaanse achtergrond anderzijds, ten nadele van laatstgenoemde groepen. Ook in vroegere Limburgse onderzoeken zoals het Kerkradeproject en het Genneproject werden op de in het onderwijs gebruikelijke toetsen geen scoreverschillen tussen dialectsprekende en Standaardnederlands sprekende leerlingen gevonden. Alleen bij toetsen die speciaal ontwikkeld waren om dialectinvloed op standaardtaalgebruik uit te lokken, kwamen verschillen tussen beide groepen naar voren. Voor samenvattende overzichten van en literatuurverwijzingen naar deze twee projecten kan verwezen worden naar Kroon & Vallen (2004). Ook Van den Nieuwenhof, Van der Slik & Driessen (2004) en Driessen (2006) constateren op basis van Prima-cohortdata dat in Nederland op landelijk niveau het effect van het al dan niet dialect spreken nauwelijks van betekenis is op het, middels een toets gemeten, niveau van standaardtaalbeheersing (zie ook de bijdrage van Geert Driessen in deze bundel). Blijkens deze onderzoeken zijn er in dat opzicht echter wel verschillen tussen de diverse (taal)regio's in Nederland, waarbij het verschil tussen beide taalgroepen soms in positieve of negatieve zin substantieel en onderwijskundig relevant is. De dialectsprekers in Limburg doen het niet alleen landelijk maar ook regionaal goed en voor hen is er sprake van een positief dialecteffect. Dat laatste houdt in dat kinderen uit gezinnen waar een Limburgs dialect wordt gesproken op de afgenomen taaltoets een hogere score voor taalvaardigheid Nederlands behalen dan Limburgse kinderen uit gezinnen waar geen dialect wordt gebruikt. Voor Noord-Brabant geldt het omgekeerde: de taalvaardigheid Nederlands van kinderen uit gezinnen waar Brabants dialect wordt gesproken is lager dan die van Brabantse kinderen die dat thuis niet spreken. Een deel van het verschil tussen Brabant en Limburg zou kunnen worden verklaard uit het gegeven dat in Limburg het dialect in alle lagen van de bevolking regelmatig in formele en veelvuldig in informele situaties wordt gesproken, terwijl in Brabant het eerste niet en het tweede steeds minder het geval is. In Brabant is het dialect duidelijker sociaal gestratificeerd en is er dus sprake van een milieueffect in combinatie met dialect spreken: in de sociaal minder bevoorrechte milieus wordt meer dialect gesproken dan in de meer bevoorrechte middenmilieus en hoger. Zoals reeds lang bekend is, leidt diversiteit in Sociaal Economische Status (SES) tussen gezinnen tot uiteenlopende gezins- en opvoedingspraktijken. Deze verscheidenheid uit zich bijvoorbeeld in uiteenlopende taalgebruiks- en interactiepatronen (al dan niet in dialect), diversiteit in de mate waarin en de wijze waarop lees- en voorleesgedrag, kijk- en luistergedrag en computergebruik plaats

vindt, verschillen in culturele oriëntatie en belangstelling et cetera. Anders uitgedrukt, net als kinderen van hoogopgeleide Standaardnederlands sprekende ouders en van hoogopgeleide niet-Nederlandstalige immigranten hebben ook kinderen van hoogopgeleide dialectsprekers goede scores op school. En net zoals kinderen van laagopgeleide standaardtalige en anderstalige ouders hebben ook die van dialectspreekende laag opgeleide ouders meer risico op onderwijsachterstanden, wat dus meer zijn oorzaak vindt in andere socialisatiepraktijken en taalgebruiksgewoontes in het gezin dan in het feit of die zich in dialect of standaardtaal voltrekken.

Is er dan helemaal geen sprake van enig verband tussen het spreken van dialect en schoolsucces? Ondanks de positieve constatering in het voorafgaande moet deze vraag moet toch wel bevestigend worden beantwoord. Er moet echter wel onmiddellijk worden aangetekend dat daarbij niet de kwaliteiten van de dialectspreker zelf in het geding zijn maar dat de stereotypingen, oordelen en vooroordelen van anderen over dialect en dialectsprekers een rol spelen. In het Kerkradeproject werden bijvoorbeeld significante verschillen tussen dialectsprekers en standaardtaalsprekers geconstateerd in de mate van zittenblijven op de basisschool, met betrekking tot de door het basisonderwijs gegeven adviezen voor het voortgezet onderwijs en in de beoordeling van mondeling en schriftelijk taalgebruik, met name de beoordeling van opstellen door de eigen leerkracht (zie Stijnen & Vallen, 1981 en voor een samenvatting Kroon & Vallen, 2004). Wat die opstelbeoordelingen betreft was het opvallende onderzoeksgegeven dat wanneer dezelfde opstellen zonder de namen van de leerlingen erop werden beoordeeld door andere dan de eigen leerkrachten er geen sprake was van beoordelingsverschillen tussen dialectsprekers en standaardtaalsprekers. De uiteenlopende beoordelingen hadden dus meer te maken met de inschatting en de houding van de (eigen) leerkrachten dan met de taalvaardigheid Nederlands van de leerlingen. In die periode bleek tevens uit onderzoek van Weltens e.a. (1981) in het voortgezet onderwijs in Maastricht dat dialectspreekende kinderen hogere cijfers dan standaardtaalsprekers moesten behalen om na de brugklas tot het havo/vwo te worden toegelaten. Ook dit wijst op de rol van lerarenattitudes.

Zijn over het algemeen de opleidings- en beroepsperspectieven van dialectsprekers minder gunstig dan die van standaardtaalsprekers?

Enkele jaren geleden publiceerde de eerder genoemde Nijmeegse socioloog Kraaykamp in het tijdschrift *Pedagogische Studiën* een belangwekkend en interessant artikel met de titel *Dialect en sociale ongelijkheid: een empirische studie naar de sociaal-economische gevolgen van het spreken van dialect in de jeugd*. Het daarin gepresenteerde onderzoek heeft betrekking op een landelijk representatieve steekproef van 3500 personen, die zijn geboren tussen 1920 en 1980. Daardoor zijn voor de gehele Nederlandse bevolking over een lange periode uitspraken mogelijk over de effecten van het spreken van dialect in de jeugd voor de onderwijspositie en over de sociaal-economische positie van een persoon in zijn latere leven (Kraaykamp, 2005).

Om het bovenstaande te onderzoeken is het uiteindelijk bereikte opleidingsniveau van de ondervraagden nagegaan, zijn met een woordenkennistest hun verbale capaciteiten in het Nederlands onderzocht en is de beroepsstatus van het eerste en het laatste beroep

bekeken. Hieronder volgt een kort overzicht van enkele opvallende resultaten. Allereerst blijkt dat dialectsprekers gemiddeld ruim een jaar minder opleiding hebben gehad dan standaardtaalsprekers. Wanneer daarbij wordt gecontroleerd voor geboortecohort, geslacht, regio en ouderlijk milieu blijft als zuiver, eigenstandig verschil als gevolg van dialect nog steeds ruim eenderde jaar over. Dit verschil is statistisch significant. Wat wél ook duidelijk blijkt, is dat de negatieve invloed van dialect op het opleidingsniveau in de loop van de tijd afneemt. Bij de jongere generaties is er nauwelijks nog verschil in opleidingsduur tussen dialect- en standaardtaalsprekers en is het dialect dus duidelijk veel minder van belang voor het bereiken van een hogere opleiding dan vroeger. Bij de Nederlandse woordenkennistest waren er geen verschillen tussen dialectsprekers en standaardtaalsprekers, wanneer er voor sociaal milieu werd gecorrigeerd.

Tot slot bleek dat dialect spreken wel weer zeer betekenisvol is voor de hoogte van zowel het eerste als het laatst uitgeoefende of het huidige beroep, ook wanneer daarbij gecontroleerd wordt voor sociale achtergrond en individuele persoonskenmerken. Dialectsprekers oefenen qua status lager ingeschaalde beroepen uit dan standaardtaalsprekers. Blijkbaar geldt het spreken van dialect of met een dialectaccent toch nog steeds als een serieus nadeel voor de uitoefening van statusvolle beroepen.

Door de veelal sterke samenhang tussen dialect en sociaal milieu en de zelfstandige invloed van dialect op de kansen op een hoger opleidingsniveau en met name op een statusvol beroep lijkt het dialect volgens Kraaykamp (2005) een rol te spelen in de reproductie van sociale ongelijkheid. Ondanks de goede schoolprestaties van de huidige dialectsprekers leidt het dialect vanuit negatieve attitudes en vooroordelen van anderen op de arbeidsmarkt kennelijk nog steeds tot stereotypering. Daarmee staat het een objectieve beoordeling van de daadwerkelijke kwaliteiten van dialectspreekende personen in de weg. Het zijn het niet de kwaliteiten van de dialectsprekers maar negatieve attitudes van anderen die hun regelmatig de das omdoen.

Zoals aan het begin van deze bijdrage reeds aangegeven, is het on gepast van Kraaykamp om dialectsprekers vanwege de negatieve attitudes en vooroordelen die anderen ten aanzien van hun moedertaal of hun specifieke standaardtaalaccent hebben, logopedie te adviseren. Niet het slachtoffer van vooroordelen moet in actie komen maar de 'dader', de bevooroordeelde zelf. Deze bestempelt immers het spreken van standaardtaal met een niet-Randstadaccent als negatief en de sprekers daarvan als niet serieus of 'dommer'. Daarmee zijn we weer beland bij een ouderwetse homogeniteits- en deficietopvatting, terwijl een heterogeniteits- en differentieopvatting in een tijd van sterke toename van taaldiversiteit in Nederland meer dan ooit geboden is.

Wat zou er in het huidige onderwijs met betrekking tot dialect en taalvariatie in algemene zin moeten worden gedaan?

Thuis, in het kinderdagverblijf of peuterspeelzaal en in het onderwijs heeft taal niet alleen een centrale functie als communicatiemiddel, maar fungeert taal ook als belangrijkste medium voor de overdracht en de verwerving van nagenoeg alle kennis en vaardigheden. Daardoor vervult taal een centrale functie bij de bestrijding van onderwijsachterstanden en

moet daarop ook de nadruk liggen op school. Bovendien zijn taalgebruik, taalvaardigheid en taalkennis via onderwijs gericht te beïnvloeden en te vergroten en dat is mooi meegenomen bij het streven naar schoolresultaten van leerlingen die in overeenstemming zijn met hun capaciteiten. De overkoepelende functie van taal van 'school' tot 'school' laat meteen ook al het belang zien van een goede afstemming, doorgaande taallijn, tussen de activiteiten van alle betrokkenen bij dat proces (ouders, leidsters, leraren). Een coherent taalbeleid is daarom noodzakelijk en daarin moet uiteraard ook plaats zijn voor de thuishalen van leerlingen.

Zonder tekort te willen doen aan het belang van andere talen en dialecten - o.a. voor de overgang van thuis naar school, als didactische hulptalen of als kernwaarde voor identiteit - kan voor alle leerlingen worden gesteld dat een zeer goede beheersing van de Nederlandse standaardtaal van eminent belang is voor hun schoolsucces. Daarbij gaat het niet simpelweg om alledaags Nederlands, maar om een speciaal register van het Standaardnederlands: het Nederlands dat als vak op school geleerd wordt, het Nederlands dat als instructietaal, vaktaal en communicatiemiddel in alle vakken gedifferentieerd wordt gebruikt, om boekentaal, kortom schooltaal. Dat is iets heel anders dan het Nederlands om te praten over koetjes en kalfjes of het informeel spreken van dialect. Dat tikt immers op school niet aan.

Tegen de achtergrond van het eminente belang van een zo goed mogelijke beheersing van de schooltaal als motor voor schoolsucces, zal er in het huidige reguliere onderwijscurriculum geen betekenisvolle rol zijn weggelegd voor dialect als doeltaal, als roostervak om het te leren of het te behouden. Er zijn in het onderwijs echter wel andere wezenlijke functies voor andere talen en dialecten van belang. Twee functies zouden daarbij in eerste instantie centraal moeten staan.

Allereerst de didactische functie van dialect voor een soepele overgang van thuis(taal) naar school(taal). Maar al te vaak worden dialectsprekende kinderen aan het begin van hun schoolloopbaan zwijgende kinderen, wat later tot onzekerheid of spreekangst in de standaardtaal en gevoelens van minderwaardigheid kan leiden (met de eerder besproken vooroordelen die dat weer bij anderen oproept). Waarom zouden op school dialectsprekende kinderen in kringgesprekken ter overbrugging aanvankelijk geen dialect mogen spreken? Vergelijking van dialect en standaardtaal als gelijkwaardige variëteiten kan ook de verwerving van het Nederlandse schooltaalregister ondersteunen en biedt mogelijkheden om interferentieverschijnselen in woord en geschrift te onderscheiden van andere typen fouten en deze uit te leggen.

Op de tweede plaats is het in de huidige tijd absoluut noodzakelijk om in taalbeschouwingsactiviteiten voor *alle* leerlingen nadrukkelijk aandacht te besteden aan autochtone en allochtone taaldiversiteit en daarbij rekening te houden met de situatie ter plaatse, dus ook met de lokale taalvariëteiten en dialecten. Goed taalbeschouwingsonderwijs moet aandacht schenken aan de linguïstische gelijkwaardigheid van talen en kan leiden tot betere inzichten in de ingewikkelde hedendaagse sociale en talige diversiteit, en daarmee mogelijk ook tot beter begrip daarvan, meer tolerantie en minder vooroordelen. Bestaande lespakketten in het dialect en algemeen taalbeschouwingsmateriaal bieden goede aanknopingspunten hiervoor (zie de bijdrage van Jos Swanenberg, Roeland van Hout en Veronique De Tier in deze bundel).

Welke acties en initiatieven kunnen worden ondernomen resp. ontwikkeld ter verbetering van de momentele situatie?

In het artikel *Les in dien eige taal* van Brigit Kooijman in NRC Handelsblad van 31 mei 2008 wordt de Brabantse streektaalfunctionaris Jos Swanenberg geciteerd die opmerkt dat de “dialectsprekers uit de kast moeten en weer trots moeten worden op hun moedertaal”. Dat is inderdaad en helaas nog steeds noodzakelijk en van groot belang, maar dat gaat niet zo maar. Er moet goed doordacht en zo snel mogelijk een PR-slag via voorlichting aan leraren, ouders en nadrukkelijk ook via allerlei soorten media worden gemaakt om uit te leggen dat dialect en schoolsucces elkaar niet in de weg zitten, om de kwaliteit en de functie van dialecten en de trots van de dialectspreker te laten zien en om de soms hallucinante visies en uitspraken van bevooroordeelden aan de kaak te stellen en hun eigen probleem aan hen duidelijk te maken. Er zou tevens een landelijk actieplan moeten worden ontwikkeld voor informatieverstrekking en voorlichting inzake het voorafgaande aan stafleden en studenten op de Pabo's en de lerarenopleidingen. En er moet worden nagegaan welk aanbod aan scholen kan worden gedaan in termen van het hanteren van dialect als didactisch verantwoorde ondersteuning en de aandacht voor taalvariatie in het taalbeschouwingsonderwijs. Met name de streektaalfunctionarissen en ter zake deskundige taalwetenschappers, onderwijsdeskundigen en communicatiedeskundigen zouden gezamenlijk en op zo kort mogelijke termijn een PR-plan met bijbehorend implementatie- en actieplan inzake al de bovengenoemde onderdelen moeten opstellen. Dat is te meer geboden nu de Nederlandse Taalunie in haar meest recente meerjarenbeleidsplan weliswaar onder het motto ‘de taalgebruiker centraal’ het voornemen formuleert om meer accent te gaan leggen op “aandacht voor het Nederlands als verzameling van sociale en regionale variëteiten” (Nederlandse Taalunie, 2007:17), maar nergens vermeldt op welke manier en in welke concrete actiepunten gestalte wordt gegeven aan de uitvoering van dit voornemen. Ten aanzien van bovenbedoeld te ontwikkelen PR-, voorlichtings- en implementatieplan en vooral de uitvoering daarvan zouden ook de regionale en lokale omroepen nu eindelijk eens hun verantwoordelijkheid ten aanzien van hun primaire opdracht moeten nemen en zich eens wat minder moeten bezighouden met ‘klein-Hilversum-spelen’.

Bibliografie

Driessen, G. (2006), ‘Ontwikkelingen in het gebruik van streektalen en dialecten in de periode 1995-2003’. In: *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen* 75, 103-113.

Hagen, A & T. Vallen (1974), ‘Dialect, standaardtaal en school. De Nederlandse literatuur van heemtaalkunde tot sociolinguïstiek I. Taalkundige literatuur’. In: *Mededelingen van de Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde* XII, 6-26.

Hagen, A. & T. Vallen (1976), ‘Dialect, standaardtaal en school. De Nederlandse literatuur van heemtaalkunde tot sociolinguïstiek II. (Taal)didactische literatuur’. In: *Mededelingen van de Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde* XV, 41-65.

Haeringen, C.B. van (1924), 'Eenheid en nuance in beschaafd-Nederlandse uitspraak'. In: *De Nieuwe Taalgids* 18, 65-85.

Kraaykamp, G. (2005), 'Dialect en sociale ongelijkheid: een empirische studie naar de sociaal-economische gevolgen van het spreken van dialect in de jeugd'. In: *Pedagogische Studiën* 82, 390-403.

Kroon, S. & T. Vallen (red.) (2004), *Dialect en school in Limburg*. Amsterdam: Aksant Academic Publishers.

Kroon, S. & T. Vallen (2007), 'Dialect en schoolsucces'. In: L. Heijenrath & S. Kroon (red.), *Jaarboek 2006 Veldeke Limburg*. Roermond: Vereniging Veldeke Limburg, 49-56.

Nederlandse Taalunie (2007), *Nederlands zonder drempels. Meerjarenbeleidsplan 2008-2012*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.

Nieuwenhof, M. van den, Slik, F. van der & G. Driessen (2004), 'Dialect en taalvaardigheid Nederlands: recent onderzoek'. In: S. Kroon & T. Vallen (red.), 55-74.

Nispen, V. van (1946), *Verkenningen op het gebied van taal en taalonderwijs*. Tilburg: R.K. Jongensweeshuis.

Offermans, P. (2005), *Opvattingen over dialect en school. Een onderzoek bij studenten en docenten van Pabo's in Limburg*. Nijmegen: doctoraalscriptie Radboud Universiteit Nijmegen.

Stijnen, S. & T. Vallen (1981), *Dialect als onderwijsprobleem. Een sociolinguïstisch-onderwijskundig onderzoek naar problemen van dialectsprekende kinderen in het basisonderwijs*. Den Haag: SVO/Staatsuitgeverij.

Weltens, B. e.a. (1981), 'Taalvariatie en schoolsucces in een brugklas'. In: *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 3-4, 312-321.

